

İŞ DAVALARINDA BAŞKALARINDA BULUNAN BELGEDEN KANIT OLARAK YARARLANABİLME

Hamit TİRYAKİ

Avukat, Em. İş Başmüfettişi

tiryakidanismanlik@gmail.com

ÖZET

İş davalarında ispat yükü üzerinde olan taraf, iddiasını her zaman kolay bir şekilde kanıtlayamamaktadır. Tarafların doğruyu söylemesi gerekmele birlikte aleyhlerine olan delilleri de mahkemeye sunma zorunlulukları yoktur. Bazen ispat için karşı tarafın ya da üçüncü bir kişinin elindeki belgelere ihtiyaç duyulmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu bu konuyu etraflıca düzenleyerek her türlü belgenin ibrazını zorunlu kılmış, kabul edilebilir mazeret olmaksızın belge ibraz etmeyen aleyhine düzenlemeler getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: İspat, belge, taraf, üçüncü kişi.

1. GİRİŞ

İş davalarında işçi de işveren de bazı ispat yükümlülükleri altındadır. İspatla yükümlü olan taraf, iddiasının kanıtı olan belge, karşı tarafın ya da üçüncü kişinin elinde ise ondan belgeyi mahkemeye getirmesini isteyebilecektir.

2011 Yılında yürürlüğe giren 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda tarafların ve üçüncü kişilerin ellerindeki belgelerin nasıl ve hangi şartlarda delil olacağı ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. HMK'da tarafların dayandıkları bütün delilleri dilekçelerinde göstermeleri;

bunlardan ellerinde olanları mahkemeye tevdi etmeleri, ellerinde olmayanlar hakkında ise mahkemeye bilgi vermeleri usulü kabul edilmiştir.

Tarafların delillerini dilekçeleri ekinde sunması kural olmakla birlikte, taraflar dayandıkları belgeleri dilekçe ekine koymamışlar, yani bu konuda yapmaları gereken işlemleri eksik bırakmışlarsa, ön inceleme duruşmasında taraflara son kez iki haftalık kesin süre verilerek bu eksiklikleri tamamlamaları istenir. HMK m.140/5 hükmü, dilekçelerle birlikte sunulma kuralının istisnasıdır. Bu süreden sonra tarafların belge sunmaları kural olarak mümkün değildir. Şayet taraflar, ön inceleme duruşmasında kendilerine verilen iki haftalık kesin süre içerisinde dilekçelerinde belirtmiş oldukları belgeyi mahkemeye sunmazlarsa hakim, belgeyi sunmayan tarafın o delile dayanmaktan vazgeçmiş sayılacağına karar verecektir¹. 6100 sayılı HMK m. 140/5 gerekçesinde, "*Taraflar, delil olarak dayandıkları belgeleri dilekçelerine ekleyerek vermek yada başka yerden getirilecekse, bunu belirtmek zorundadırlar. Şayet taraflar, bu konuda yapmaları gereken işlemleri eksik bırakmışlarsa, tahkikata başlamadan önce, taraflara son kez kısa bir süre verilerek bu eksiklikleri tamamlamaları düşünülmüştür. Taraflar bu şanslarını da doğru kullanamazlarsa, artık tahkikat mevcut delillerle yürütülecek ve tarafların o delile dayanmaktan vazgeçtikleri kabul edilecektir*"² denilerek, belgeyi süresi içinde sunmamanın yaptırımının "o delile dayanmaktan vazgeçme" olduğu ortaya konulmuştur

İş mahkemesinin karşı taraftan bu belgeyi isteyebilmesi (ibrazına karar verebilmesi) için bazı şartların mevcut olması gerekir: Öncelikle görülmekte olan bir dava olmalı, hukuki menfaat bulunmalı, belge içeriği konusunda bilgi olmalı, belge içeriği hukuki uyumsuzluğu giderecek nitelikte bulunmalı ve belge karşı tarafta olmalı.

2. BAŞKALARINDA OLAN BELGELERDEN KANIT OLARAK YARARLANABİLMEK

2.1.Belgelerin İbraz Zorunluluğu

HMK 219 göre taraflar, kendilerinin veya karşı tarafın delil olarak dayandıkları ve ellerinde bulunan **tüm belgeleri** mahkemeye ibraz etmek zorundadırlar. Elektronik belgeler ise belgenin çıktısı alınarak ve talep edildiğinde incelemeye elverişli şekilde elektronik ortama kaydedilerek mahkemeye ibraz edilir. Ticari defterler gibi devamlı kullanılan belgelerin sadece ilgili kısımlarının onaylı örnekleri mahkemeye ibraz edilebilir.

¹ Yrg. HGK'nun 18.01.2017 tarihli ve E.2014/7-1662, K.2017/34 sayılı kararı.

² 6100 sayılı Yasanın gerekçesi: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>

Madde gerekçesine baktığımızda: "1086 sayılı Kanunda, önce genel olarak tarafların ellerindeki belgeleri ibraz edecekleri düzenlenmiş, daha sonra dört bent halinde konuyla ilgili hangi belgelerin ayrıca ibraz edileceği belirtilmiştir. Maddenin birinci fıkrasında bu sayma yerine tüm belgeleri kapsayıcı genel bir düzenleme yapılması uygun görülmüştür. Şöyle ki: 1086 sayılı Kanunda, Türk Medeni Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu gereğince ibrazı zorunlu olan belgelerin yanında diğerlerinin de ibrazı gerektiği belirtilmiştir. Yeni düzenlemede buna yer verilmemiştir. Çünkü, öncelikle belgeyi ibraz zorunluluğu bu iki kanun dışında da sözkonusu olabilir, bu sebeple ifade sınırlayıcıdır. Zaten bir kanunda özel olarak belge ibrazı zorunluluğu düzenlenmişse, bunu tekrar belirtmek gereksizdir. Böylece, tek tek sayılıp ihtimal dışı kalabilecek durumlar da bertaraf edilmiştir³." ifadeleriyle, belge ibraz etme zorunluluğunun kapsamının genişletildiği açıklanmıştır.

2.2.Belgelerin İbraz Zorunluluğunda Aranılan Şartlar

İbraz zorunluluğunun doğması için üç şartın varlığı aranmaktadır. Bunlar;

- İbrazı istenen belge ileri sürülen hususun ispatı için zorunlu olmalı,
- Mahkemece ibrazı istenen belgenin davanın ispatına yarar nitelikte olduğu yönünde kanaate ulaşılmaması,
- Karşı tarafın bu belgenin elinde olduğunu kabul etmesi, ileri sürülen talep üzerine susması yahut belgenin var olduğunun resmi bir kayıt veya başka bir belgede ikrar edilmesi,

şeklindedir. Kanaatimizce halin mutad cereyanından, belgenin karşı tarafın elinde olduğu hususu mahkemece çıkarılabiliyorsa, bu durumda da belgeyi elinde bulunduran kişinin sunma mecburiyeti bulunmalıdır⁴.

2.3.Başka Yerdeki Belgelerin İstenmesi

Taraflar yani işçi/işveren, dava/cevap dilekçelerinde ellerinde olmayan belgelerin bulunabilmesi için ayrıntılı bilgi vermeleri gerekmektedir. Hangi belgenin nerede olduğu konusunda açıklama yapmaları gerekmektedir.

Somut olayda, 25/07/2012 tarihli ön tensip yapılarak ilgili kuruma müzekkere yazılarak dosyanın istenmesine dair karar verildiği delile ilişkin delilin gösterilmesi konusunda delili

³ <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>

⁴ Deniz ATAR, Özel Hukuk Yargılamalarında Belgelerin İbraz Zorunluluğu, <http://caltekin.av.tr/makale/ozel-hukuk-yargilamalarinda-belgelerin-ibraz-zorunlulugu>

gösteren tarafın tasarruf olanağının kalmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda uygulanabilecek, madde Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 140/5 maddesidir. Mahkemece, delil gösterildiğine göre artık getirilmesi işi re'sen yürütülmelidir. İlgili tarafa sadece getirtme masrafı yüklenebilir. Bu nedenle, mahkemece davacının delillerinin toplanması talebinin reddi doğru değildir⁵.

2.4.Belge İbraz Edilemiyorsa Kabul Edilebilir Bir Mazeret Aranmaktadır

HMK madde 220/3, belgeyi ibraz etmesine karar verilen tarafın, delilleriyle birlikte ibraz etmemesi hakkında kabul edilebilir mazereti olması halinde ibrazdan kaçınabileceğini düzenlemiştir. Kabul edilebilir mazeretlerin neler olduğu maddede gösterilmemiştir. Bu konudaki takdir hakime bırakılmıştır. İbrazdan kaçınmanın varsa delilleriyle birlikte (örneğin yangın, su baskını ...vs) mahkemeye bildirilmesi gerekir.

Karşı tarafın elindeki belgeyi ibrazdan kaçınmasını haklı gösterebilecek sebepler arasında özel hayatın korunması, ticari sırların varlığı, cezai sorumluluğun doğacak olması ve meslek sırrı sayılabilir. Kanaatimizce, karşı tarafın korunmaya değer menfaatinin (örneğin sırrının) bulunması, delillerin toplanması talebinin reddedilmesi için tek başına yeterli olmamalıdır. Zira, burada ibraz talebinde bulunan tarafın etkin hukuki himaye talebi ile karşı tarafın sır hakkının korunması talebi karşı karşıya gelmektedir. Tarafların anayasayla koruma altına alınan bu taleplerinden birini diğerine tercih etmek yerine her iki hakkın da korunmasını öngören bir çözüm aramak daha isabetli olacaktır. Bu bağlamda, öncelikle yargılamanın aleni şekilde yapılmaması veya belgenin bir bölümünün karartılması yolları tercih edilebilir⁶. Mahkeme, bu ve benzer sebeplerle karşı tarafı belgeyi ibraz yükümlülüğü olmadığına karar verirse, belge ibraz talebi rededilip davaya mevcut delillerle devam edilecektir.

2.5.Belgenin Davanın Tarafları Dışındaki Bir Kişide Bulunması

Mahkeme sadece işverenin ya da işçinin elindeki belgenin ibrazını istemeye yetkili değildir. Bu belge davanın tarafı olmayan üçüncü bir kişide de olsa mahkeme belgenin ibrazını isteyebilir.

Mahkeme, üçüncü kişi veya kurumun elinde bulunan bir belgenin taraflarca ileri sürülen hususun ispatı için zorunlu olduğuna karar verirse, bu belgenin ibrazını emreder. Belgeyi ibraz etmesine karar verilen herkes, elindeki belgeyi ibraz etmek; belgeyi ibraz edememesi hâlinde ise bunun sebebini delilleri ile birlikte açıklamak zorundadır. Mahkeme

⁵ Yrg. 4. HD'nin 07.10.2013 tarihli ve E.2013/11875, K.2013/15850 sayılı kararı.

⁶ Güray ERDÖNMEZ, "Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Delillerin Gösterilmesi ve İbrazı", İstanbul Barosu Dergisi, Cilt:87, Sayı 2013/5, s.27.

yapılan açıklamayı yeterli görmezse, bu kimseyi tanık olarak dinleyebilir. Belgeyi ibraz zorunda olanlar, tanıklıktan çekinmeye ilişkin hükümlere göre, belgeyi ibrazdan veya bu konudaki tanıklıktan çekinebilirler. Belgeyi ibraz veya bu konuda tanıklık yapmak zorunda olanlar hakkında, tanıklara ilişkin hükümler uygulanır (HMK m.221). Görüldüğü gibi üçüncü kişiler, tanıklıktan çekinme hakları⁷ varsa ellerindeki belgeyi ibraza zorlanamazlar.

Üçüncü kişi, belge elinde olduğu halde ve haklı bir mazereti de bulunmadığı takdirde elindeki belgeyi mahkemeye sunmazsa, haklı bir sebep olmadan tanıklıktan çekinenler hakkındaki hükümler kapsamında değerlendirilir. HMK 253'e göre beşyüz Türk Lirasından beşbin Türk Lirasına kadar disiplin para cezasına ve bu yüzden doğan giderleri ödemesine hükmedilebileceği gibi, mahkemece iki haftayı geçmemek üzere disiplin hapsine mahkûm da edilebilir.

Üçüncü kişi hukuka aykırı olarak belge ibraz etmemesi nedeniyle, belgenin ibrazını isteyen tarafın uğradığı zararı ödemek durumunda da kalabilecektir.

2.6.Tarafın Elinde Belgenin Olmadığını Belirtmesi

İbrazi istenen belgenin elinde bulunduğunu inkâr eden tarafa, böyle bir belgenin elinde bulunmadığına, özenle aradığı hâlde bulamadığına ve nerede olduğunu da bilmediğine ilişkin yemin teklif edilir (HMK m.220/2). Yemin yapılırsa, mahkemede gerçekten de böyle bir belgenin olmadığı yönünde kanaat oluşur. Yemin edemezse, mahkeme duruma göre belgenin ibrazını isteyen tarafın beyanları doğrultusunda bir değerlendirme yapabilir.

Kanaatimizce, karşı tarafa doğrudan yemin teklif edilmesi isabetli değildir. Karşı taraf önce elinde böyle bir belge olmadığını inkar edecek, ardından da teklif edilen yemini eda ederek elindeki belgeyi mahkemeye vermekten kurtulabilecektir. Halbuki bu ihtimalde yemin teklifi son çare olarak düşünülmelidir. Ondan önce, hakim karşı tarafı isticvap etmeli ve ikrar elde etmeye çalışmalıdır. Hakim isticvaptan bir sonuç alamadığı takdirde ise HMK.m.144 hükmüne göre karşı tarafı dinlemeli ve belgenin neden elinde olmadığı konusunda ikna edici bir açıklama yapılamazsa veya yapılan açıklama hayatın olağan akışına aykırı ise, karşı tarafa hiç yemin teklif etmeden dava dosyasındaki diğer delilleri dikkate alarak kararını verebilmelidir. Hakimin dava dosyasındaki delillerden bir kanaate ulaşamadığı takdirde son

⁷ MADDE 248- (1) Aşağıdaki kimseler tanıklıktan çekinebilirler: a) İki taraftan birinin nişanlısı. b) Evlilik bağı ortadan kalkmış olsa dahi iki taraftan birinin eşi. c) Kendisi veya eşinin altsoy veya üstsoyu. ç) Taraflardan biri ile arasında evlatlık bağı bulunanlar.d) Üçüncü derece de dâhil olmak üzere kan veya kendisini oluşturan evlilik bağı ortadan kalkmış olsa dahi kayın hısımları. e) Koruyucu aile ve onların çocukları ile koruma altına alınan çocuk.

çare olarak karşı tarafa yemin teklif edebileceği ise aşıkardır⁸. Hakim ancak, isticvap neticesinde ikrar elde edememişse ve akabinde, tarafın dinlenmesinden ve dava dosyasındaki diğer delillerden inkar beyanının aksinin ispat edilemediğini düşünüyorsa bu konudaki kanaatini kuvvetlendirmek için yemin teklif etmelidir. Zira her halükarda yemin teklif edilmesi gerektiği kabul edilirse karşı taraf başta belgenin elinde olduğunu inkar etmek ve akabinde de yemin etmek suretiyle ibrazdan kaçınabilecek ve belgelerin ibrazı kurumunu işlemez hale getirebilecektir⁹.

2.7.Mazeret Olmadan Belgenin Sunulmaması

Karşı taraf makul bir mazeret olmadan belgeyi mahkemeye ibraz etmezse, duruma göre belgenin içeriği konusunda diğer tarafın beyanını kabul edebilir (HMK m.220/3).

Mahkeme ibraz talebinde bulunan tarafın iddiasını gerçek kabul edebilmekte ve sanki o belge mahkemeye getirilerek iddia ispatlanmış gibi hükmünü tesis edebilmektedir. Davanın kaybedilmesi taraflar yönünden en ağır yaptırım olduğu için, Kanundaki bu düzenleme karşı tarafı elindeki belgeyi dava dosyasına ibraza zorlamakta etkili olabilecektir¹⁰.

Bu konuda iki örnek karar şöyledir: Mahkemece, dava konusu döneme ilişkin mali defter ve kayıtlar ile tüm bilgi ve belgeleri sunması için HMK'nın 220. maddesi gereğince davalı sendikaya kesin süre verilmeli, kesin süre içinde mali kayıtlar ile belgeler ibraz edilirse bilirkişilerce gerekli inceleme yapılarak oluşacak sonuca göre karar verilmeli, kesin süre içinde gerekli belgeler ibraz edilemezse 21.822,09 TL ücret alacağı ve 5.761,49 TL ikramiye alacağı hüküm altına alınmalıdır¹¹. Davalı ... Bankasına davacı işçinin çalışma süresince gerçekleştirdiği işlemlere dair LOG kayıtlarını sunması için kesin süre verilmesi, davalı Banka tarafından LOG kayıtlarının kesin süre içinde sunulmaması durumunda Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 220. maddesi gereğince davacı iddiası doğru kabul edileceğinden, davacı yönünden muvazaa iddiasının kabul edilmesi, LOG kayıtlarının sunulması durumunda ise kayıtların incelenmesi için aynı bilirkişi kurulundan ek rapor alınarak oluşacak sonuca göre karar verilmesi gerekmektedir¹².

3. SONUÇ

⁸ ERDÖNMEZ, age. s.30.

⁹ Hakan PEKCANİTEZ, Medeni Usul Hukuku, İstanbul 2017, s.1820.

¹⁰ ERDÖNMEZ, age. s.29.

¹¹ Yrg. 22. HD'nin 22.10.2019 tarihli ve E.2019/6337, K. 2019/19585 sayılı kararı.

¹² Yrg. 22. HD'nin 24.09.2019 tarihli ve E.2019/3877, K. 2019/17136 sayılı kararı.

İş yargılamasında da ispat davanın esasını etkilemektedir. Taraflar ispat konusunda bazen ellerinde olmayan bir belgeye dayanarak iddialarını kanıtlıyor olabileceklerdir.

Eski Hukuk Muhakemeleri Kanunundan farklı olarak 6100 sayılı HMK bu konuyu daha ayrıntılı ve kapsamını genişleterek 219-222 nci maddelerinde düzenlemiştir.

Davanın tarafları ve üçüncü kişiler mahkemenin talep etmesi halinde ellerinde bulunan tüm belgeleri mahkemeye ibraz etmek zorundadırlar. Kabul edilebilir mazereti olmaksızın belgeyi sunmayan taraf aleyhine, belgenin ibrazını isteyen tarafın beyanına göre o konuda karar verilebilir. Belge üçüncü bir şahsın elindeyse haklı bir mazereti de olmadan belgeyi mahkemeye sunmuyorsa disiplin para cezasına, disiplin hapsine mahkum edilebileceği gibi, belge ibrazını isteyen tarafın uğradığı maddi zararı da telafi etmek durumunda kalabilir.

KAYNAKÇA

- 4857 sayılı İş Kanunu.
- 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
- Baki KURU; Medeni Usul Hukuku, İstanbul 2016.
- Deniz ATAR, Özel Hukuk Yargılamalarında Belgelerin İbraz Zorunluluğu.
- Güray ERDÖNMEZ, “Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Delillerin Gösterilmesi ve İbrazı”, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt:87, Sayı 2013/5
- Hakan PEKCANITEZ, Medeni Usul Hukuku, İstanbul 2017.
- Yargıtay’ın 4, ve 22 inci Hukuk, Hukuk Genel Kurulunun Çeşitli Tarihlerde Verdiği Kararlar